

4. *Дергачев В.* Геоэкономика: учебник для вузов. — К.: ВИРА-Р, 2002. — 512 с.
5. The Global Competitiveness Report 2012–2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
6. Геоэкономика и конкурентоспособность России: Научно-концептуальные основы геоэкономической политики России: Научно-аналитический доклад / М.Ю. Байдаков, Н.Ю. Кони́на, Э.Г. Кочетов, Е.В. Сапир, В.Л. Сельцовский, Н.С. Столярова, Е.Д. Фролова; Под науч. ред. Э.Г. Кочетова; Обществ. ак. наук геоэкономики и глобалистики. — М.: Книга и бизнес, 2010. — 388 с.
7. *Портер М.* Конкуренция: Пер с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 1993. — 495 с.
8. *Кім Ч., Моборн Р.* Стратегія блакитного океану [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/13474/temp>
9. Павел Шеремета рассказал о конкуренции специалистов на глобальном рынке [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lvbs.com.ua/uploads/resource/tochka.net.pdf>.

Статтю подано до редакції 22.10.2012 р.

УДК 330.342.172:339.9 (477)

Б.Я. Кузняк, д-р екон. наук, професор,
Л.М. Радченко, аспірантка,
асистент кафедри міжнародної економіки,
Ю.О. Кирпота, студентка,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ВПЛИВ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН НА АКТИВІЗАЦІЮ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто теоретичні питання створення і особливості функціонування спеціальних (вільних) економічних зон закордоном. Проаналізовано ефективність діяльності БЕЗ в Україні. Виділено проблеми, які гальмують подальший розвиток українських БЕЗ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: вільна економічна зона, спеціальна економічна зона, ефективність, прямі іноземні інвестиції, експорт.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены теоретические вопросы создания и особенности функционирования специальных (свободных) экономических зон за рубежом. Проанализирована эффективность деятельности СЭЗ в Украине. Выделены проблемы, которые тормозят дальнейшее развитие украинских СЭЗ.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: свободная экономическая зона, специальная экономическая зона, эффективность, прямые иностранные инвестиции, экспорт.

ABSTRACT. The theoretical issues of creation and functioning of special (free) economic zones abroad have been considered in the article. The effectiveness of the FEZ functioning in Ukraine has been analyzed. The prospects of further development of the FEZ are detected. The problems that impede the further development of Ukrainian FEZ have been underlined.

KEYWORDS: free economic zone, special economic zone, efficiency, FDI, export.

Вступ. На сучасному етапі розвитку світового господарства лібералізацію та активізацію міжнародної економічної діяльності країни нерідко пов'язують із функціонуванням зон (територій) зі спеціальним економіко-правовим режимом. Такі територіально-господарські утворення — спеціальні (вільні) економічні зони (ВЕЗ), — залежно від поставлених завдань, дозволяють розширити масштаби зовнішньоекономічного співробітництва, вирішити питання зайнятості, забезпечити підвищення життєвого рівня населення, стимулювати науково-технічну та іншу діяльність.

Актуальність дослідження визначається тим, що відкритість економіки України на світовому ринку товарів, послуг і капіталу, її перехід до інноваційного розвитку вимагають застосування нового типу відтворення, побудованого на вмілому застосуванні нетрадиційних форм і методів державного впливу на економіку. Таким чином, важливого значення набуває вивчення та адаптація досвіду розвитку ВЕЗ, сформованого як економічно розвиненими країнами, так і країнами з ринком, що формуються.

Приклади багатьох країн показують, що вільні економічні зони можуть бути ефективним інструментом підвищення національної чи регіональної конкурентоспроможності. Однак ефективність їх функціонування в межах окремих територій і країни в цілому не є апіорі досяжною [1], що породжує суперечки між науковцями з приводу доцільності їх функціонування.

Рівень дослідження теми. З розвитком таких особливих господарських утворень виникла необхідність сформулювати теоретичне обґрунтування діяльності даних утворень. Серед досліджень у цьому напрямку слід виділити праці Авдушкіна Є.Ф. [4], Данько Т.П. [2], Дубовик О.Ю. [1], Сіваченка І.Ю., Пили В.І., Рум'янцева А.П., Стеченко Д.М. [3], Чмир О.С. У цих роботах обґрунтовується доцільність запровадження ВЕЗ в умовах реформування господарства, наведено шляхи адаптації загальносвітових характеристик зон до національних умов.

Метою даної статті є оцінка результатів функціонування спеціальних (вільних) економічних зон в Україні, а також огляд зарубіжного досвіду та виявлення передумов ефективного функціонування вільних економічних зон як прямої стимулювання розвитку виробництва, притоку іноземного капіталу та доступу до новітніх технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши та узагальнивши існуючі точки зору на поняття ВЕЗ, можна зробити висновок, що в більшості визначень сутність ВЕЗ зводиться до особливого преференційного режиму, встановленого на певній території. При цьому управлінські аспекти та інші елементи економічного механізму ВЕЗ залишаються за рамками досліджень. У широкому сенсі визначення ВЕЗ дали вчені Т.П. Данько і З.М. Округ. «Під ВЕЗ, — стверджують вони, — розуміється суверенна територія держави (держав), що є складовою частиною господарського комплексу країни (групи країн), де забезпечується виробництво і розподіл суспільного продукту для досягнення певної і конкретної загальнонаціональної інтегрованої, корпоративної мети з використанням спеціальних механізмів регулювання суспільно-економічних відносин виробництва і розподілу, здатних до дифузійного розширення її кордонів» [2, с. 15].

Спеціальна (вільна) економічна зона (ВЕЗ) — це специфічне регіональне утворення, що формується на основі детального вивчення умов країни впровадження і має забезпечити більш повну реалізацію її конкурентоспроможності, залучення іноземних інвестицій та прискорення входження до міжнародного поділу праці [3]. Дослідник-економіст Є.Ф. Авдокушин вважає, що ВЕЗ є «частиною національного економічного простору, де використовується особлива система пільг та стимулів, які не розповсюджуються на іншу територію країни» [4].

Науковцями було сформульовано багато визначень вільних і спеціальних економічних зон, кожне з них має певні відмінності у визначенні самої суті таких економічних зон, але постановка завдань залишається майже незмінною. В Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», зазначено, що «Спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб» [5]. На відміну від більшості науковців, українське законодавство трактує вільну та спеціальну економічну зони як рівнозначні поняття.

Загалом усі трактування поняття ВЕЗ зводяться до того, що це частина національного простору (район, територія, область, частина господарського комплексу країни), де використовується особлива система пільг і стимулів для підприємств, унаслідок чого заохочується діяльність спільних підприємств з іноземними інвестиціями. Метою такої діяльності є одночасна реалізація цілей трьох видів. Зокрема, доцільно виділити економічну мету, тобто залучення іноземного капіталу завдяки пільговому оподаткуванню, митному режиму і стабільному законодавству, надання доступу до зовнішньоекономічної діяльності. Функціонування спеціальних (вільних) економічних зон дозволить ефективно використовувати місцеві ресурси, досягти зростання валютних надходжень до державних і регіональних бюджетів, розширити ринок високоякісної продукції.

Науково-технічна мета створення зон полягає в залученні передових зарубіжних і вітчизняних технологій, активізації інноваційних процесів, залученні наукових і інженерних кадрів із-за кордону, підвищенні ефективності використання виробничих потужностей та інформатизації суспільства.

ВЕЗ виконують і завдання соціального характеру — це підвищення зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць, подолання безробіття. ВЕЗ при цьому сприяють підвищенню якості робочої сили за рахунок впровадження інновацій, нових технологій і організаційних форм, сприяють насиченню внутрішнього ринку високоякісними товарами народного споживання і досягненню рівномірного соціально-економічного розвитку різних регіонів країни.

Таким чином, створення особливих територіально-господарських формувань — вільних економічних зон — є одним із інструментів стимулювання міжнародного економічного співробітництва на основі залучення іноземних інвестицій, і зростання економічної активності на регіональному рівні загалом. Території, найбільш сприятливі для розміщення ВЕЗ, як правило, розташовані поблизу кордонів, а також мають у розпорядженні розвинену транспортну, ви-

робничу і соціальну інфраструктуру. В окремих випадках створення ВЕЗ є доцільним і в районах нового господарського освоєння, які не мають вказаних переваг, але мають високу концентрацію цінних природних ресурсів, що дозволяють вирішувати важливі довготермінові загальнодержавні задачі.

Сьогодні в Україні, згідно з ухваленими законами, засновано 11 спеціальних економічних зон (СЕЗ) у дев'яти регіонах, в яких донедавна діяв спеціальний режим інвестиційної діяльності: в Автономній Республіці Крим (7 районів); у Донецькій області (22 міста і 5 районів); Волинській (3 міста і 9 районів); Закарпатській; Луганській (6 міст і 3 райони); Чернігівській області (7 районів), у містах Шостка і Харків. Найвідоміші серед них — «Донецьк» у Донецькій області, «Славутич» у Київській, «Курортіполіс Трускавець», «Яворів» у Львівській, «Миколаїв» у Миколаївській області. Загальна територія, на яку поширюється режим СЕЗ і ТПР — 6360 тис. га, або 10,5 % території України [6]. Варто наголосити на тому, що в українському законодавстві ВЕЗ іменуються «спеціальними» економічними зонами (СЕЗ), а до територій зі спеціальним режимом господарювання відносяться також території пріоритетного розвитку (ТПР).

Створення першої в Україні спеціальної експериментальної економічної зони (СЕЕЗ) «Сиваш» було покликане сприяти пожвавленню малого та середнього бізнесу у депресивному районі за рахунок створення сприятливих умов для вільної торговельно-економічної діяльності підприємцям і надання пільг для створення нових виробництв. Наприклад, у м. Армянську — своєрідному «місті-супутнику» двох найбільших хімічних підприємств — Кримського ВО «Титан» і Сиваського анілінофарбового заводу за їх рахунок формувалося 90 % місцевого бюджету [7, с. 45]. Саме за рахунок пільгового оподаткування цих суб'єктів СЕЕЗ і формувався початковий капітал для розвитку інфраструктури зони.

Сьогодні процес створення і розвитку спеціальних економічних зон в Україні заморожений. З прийняттям Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» було скасовано спеціальний пільговий режим діяльності суб'єктів СЕЗ і територій пріоритетного розвитку. У результаті, за період, що минув, органами управління зон і територій були прийняті рішення про припинення реалізації 565 інвестиційних проектів, з яких лише 275 (49 %) — через завершення терміну. Це пов'язано з неоднозначним трактуванням переваг і недоліків таких зон органами влади та управління України, а також дуже специфічним ставленням до них з боку міжнародних фінансових організацій. Однією з основних проблем функціонування вільних економічних зон в Україні є зниження інноваційного потенціалу інвесторів, які розглядають їх лише як «податковий рай» для добре організованої місцевої бізнес-еліти.

Водночас, за звітними даними Мінекономрозвитку України на стадії реалізації в СЕЗ і ТПР у 2008 р. знаходилось 305, у 2010 р. — 233, а станом на 01.01.2012 — 177 інвестиційних проекти (у СЕЗ — 119, на ТПР — 58). Їх кошторисна вартість становила у 2008 р. 4,0 млрд дол., 2009 р. — 2,7 млрд дол. (з них іноземні інвестиції становили 30 %), у 2010 р. — 2,65 млрд дол. (з них іноземні інвестиції становили 29 %), а у 2011 — 2,41 млрд дол. (у тому числі іноземні інвестиції — 0,8 млрд дол., або 33 % загальної кошторисної вартості проектів). Зазначеними проектами передбачається створити 29,3 тис. нових та зберегти 9,3 тис. існуючих робочих місць [6].

У рамках інвестиційних проектів, які продовжують виконуватись, залучено (з початку їх реалізації) інвестицій на суму 1,57 млрд дол. (65 % кошторисної вартості), у т.ч. іноземних — 0,59 млрд дол. (37,7 % залучених). У т. ч. у 2011 р. залучено інвестицій на суму 49,8 млн дол. (2 % від кошторисної вартості проектів), що у 3 рази менше, ніж обсяг залучених інвестицій протягом 2010 року, у тому числі іноземних — 3,3 млн дол. (7 % від загального обсягу залучених інвестицій). Впродовж усього часу, що минув від дати відміни дії пільг, спостерігалось зниження інвестиційної активності, яке стало результатом відсутності реєстрації нових інвестиційних проектів [6].

Роки існування ВЕЗ у різних країнах дають змогу простежити певні особливості і тенденції у функціонуванні територій зі спеціальним режимом господарювання, перейняти позитивний досвід і не повторювати помилок, що наразі є особливо актуальним для України при умові поновлення діяльності СЕЗ. У міжнародній практиці існує близько 3 тисяч ВЕЗ різного типу, у яких створюється експортна продукція, що перевищує 5 % від загального обсягу світової торгівлі, і забезпечується робочими місцями 50 млн. осіб. При цьому 300 експортно-виробничих зон розташовано в країнах, що розвиваються, а їх загальні експортні доходи становлять близько 15 млрд дол.

Світовим лідером по утворенню ВЕЗ сьогодні є Китай. З 1978 року в Китаї почалося створення спільних підприємств, а далі — створення ВЕЗ у 14 прибережних містах з населенням понад 20 млн. Саме розвиток цих зон забезпечив високі темпи економічного зростання Китаю: ці ВЕЗ забезпечують сьогодні майже 2/3 зовнішнього товарообігу країни, до 40 % загального обсягу експорту, до них широко залучається іноземний капітал, щорічне зростання промислового виробництва сягає 70 %, впроваджуються у виробництво новітні технології, забезпечено динамічний розвиток соціальної сфери [8, с. 263].

Відповідно до завдань, які стоять перед тією чи іншою країною в конкретно-історичних умовах, використовують різні типи ВЕЗ. Зараз вагому роль відіграють комплексні виробничі зони. На їхній території діє спеціальний податковий, митний і валютно-фінансовий режим. Із метою стимулювання виробничої діяльності залучаються інвестори, створюються додаткові умови для розширення зовнішньоекономічних зв'язків, запозичення нових технологій, забезпечення зайнятості населення. Комплексні виробничі зони можуть мати чітко виражені експортні функції, де перевага надається експортному виробництву, чи імпорту орієнтацію, яка вимагає належного розвитку складського господарства, а також супутніх імпортодоповнюючих виробництв.

У період глобалізації економічних процесів суттєве місце займають науково-технічні зони, що вимагають спеціального правового режиму, який зорієнтований на паралельний розвиток наукового та виробничого потенціалу. Це обумовлює досягнення економіки нової якості шляхом стимулювання як фундаментальних, так і прикладних досліджень із подальшим впровадженням результатів у формі раціональних інноваційних центрів, районів інвестиційно-наукового розвитку, високотехнологічних промислових комплексів, науково-виробничих парків, а також локальних інновацій.

Наявність значних природних рекреаційних та історико-культурних можливостей може слугувати основою для створення туристично-рекреаційних зон,

які передбачають ефективне використання існуючого природного ландшафту, забезпечення його унікальності й отримання відповідних коштів для їх розвитку через залучення іноземних інвестицій.

Активне здійснення зовнішньоекономічної діяльності призвело до появи спеціальних економічних зон на території окремих держав, в яких розташовані переробні підприємства і які отримують ряд пільг від уряду. Назви таких зон різні: зона експортної переробки, зона зовнішньої торгівлі, торгово-виробничі території, процесингові зони і т.д.

Зони зовнішньої торгівлі (далі ЗЗТ) є одним із видів вільних економічних зон, які були створені в США під час «великої депресії» 30-х років, і до цього часу відіграють важливу роль в економіці країни. На сьогодні, США є світовим лідером за кількістю діючих вільних економічних зон — 268 зон загального призначення, які розташовані на території 50 штатів. З юридичної точки зору, ЗЗТ розглядаються як територіальні утворення поза митною територією, в яких застосовуються особливі митні процедури. Правовий режим дозволяє відстрочити сплату митних зборів до тих пір, поки іноземні товари не будуть випущені для внутрішнього споживання в США.

Згідно з дослідженням Міжнародної організації праці, більшість країн останнім часом створюють умови для переробки на своїй території імпоротної продукції з наступним її експортом у так званих експортних процесингових зонах. В усьому світі ці зони вважаються загальноприйнятим інструментом, розрахованим на те, щоб стимулювати експортні й виробничі операції, які, у свою чергу, поповнюють валютні резерви, підвищують трудову зайнятість і сприяють економічному зростанню. Тому не дивно, що кількість процесингових зон швидко зростає, а також розширюється їх географія (більше 73 країн світу, у тому числі США, Канада, Ірландія, Іспанія, Китай, Мексика та інші) [9, с. 4].

Висновки. В цілому світовий досвід засвідчує, що ефективно працюють ВЕЗ тільки в тих країнах, де уряди стимулюють перспективні підприємства та напрямки бізнесу за допомогою державних субсидій і дотацій, гарантій і позик під низький відсоток. При цьому не варто забувати, що преференційний режим повинен поширюватися на строго визначену територію, бо в разі порушення цього принципу пільги і преференції «розповзаються» по великій території втрачають свою привабливість.

Водночас становлення та розвиток ВЕЗ в Україні супроводжувався численними проблемами, серед яких безпосередньо необхідно наголосити на наступних: відсутність загальної ідеології та єдиної програми розвитку ВЕЗ; недосконалість та мінливість законодавства, що регулює діяльність ВЕЗ; надто високі інвестиційні межі; нецільове використання бюджетних коштів, спрямованих на розвиток ВЕЗ; велика кількість цілей створення ВЕЗ і відсутність у них конкретики; завелика територія ВЕЗ і невідповідні вкладення; створення ВЕЗ заради одноразових або тимчасових цілей; низька інвестиційна привабливість; нездатність забезпечення необхідних гарантій інвесторам; низька якість управління ВЕЗ; відсутність фінансової підтримки; неточні розрахунки ефективності ВЕЗ. Перелік актуальних проблем функціонування ВЕЗ в Україні, на нашу думку, слід доповнити неврегульованістю питань щодо пільг, систем просування та управління.

Невирішеність фундаментальних правових та економічних питань на рівні країни (безумовний захист приватної власності, правові гарантії рівності суб'єктів усіх форм власності, гарантування виконання договірних зобов'язань тощо), на ряду з позбавленням таких територіальних утворень пільгового режиму та преференцій підірвали довіру закордонних інвесторів.

Ще одну проблему становить створення іміджу зони в очах міжнародного співтовариства. Непоодинокими є випадки, коли рекламна діяльність стає відокремленою від загального маркетингу, не враховуються плюси і мінуси створення та функціонування ВЕЗ, накопичені світовою практикою, поза увагою часто залишаються важливі потенційні переваги тієї чи іншої ВЕЗ.

Відповідно до світового досвіду розбудови ВЕЗ, для її успішного функціонування необхідна досконала система управління, яку часто здійснюють фірми, обрані за результатами проведення міжнародних тендерів на право керування ВЕЗ. В Україні ж фахівців, які б досконало володіли специфічними проблемами функціонування ВЕЗ, майже немає. Також за відсутності дієвого державного контролю у ВЕЗ можуть відтворюватися застарілі технології, монтуватися списане обладнання, насаджуватися екологічно небезпечне виробництво, випускатися недоброякісна продукція, обладнання під виглядом інвестування, але насправді слід вести мову про захоплення вітчизняного ринку без особливих фінансових зусиль.

З урахуванням сучасної економічної ситуації в Україні та виходячи з необхідності ефективного використання наявного природного й виробничого потенціалу, кваліфікованих трудових ресурсів доцільно обґрунтувати створення розгалуженої системи ВЕЗ різних функціональних типів. У цілому для подальшого успішного функціонування вільних економічних зон в Україні, в першу чергу, слід усунути недоліки законодавства, що регулює діяльність територій з особливим режимом господарювання. При цьому вдосконалення чинного законодавства має відбуватися з урахуванням можливостей досягнення оптимального поєднання економічних інтересів усіх ділових партнерів, що будуть забезпечувати ефективне функціонування ВЕЗ.

Література

1. Дубовик О.Ю. Вільні економічні зони як інструмент економічного розвитку територій / О.Ю. Дубовик // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — №4. — Т. 2. — С. 47—50.
2. Данько Т.П. Свободные экономические зоны: учеб. пос. / Т.П. Данько, З.М. Окрут. — М.: ИНФРА, 1998. — 256 с.
3. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навч. посіб. — К.: Вища школа, 2002. — 254 с.
4. Авдокушин Є.Ф. Международные экономические отношения: Учебн. пособие. — ИВЦ «Маркетинг», 1998. — 83 с.
5. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 № 2673-ХІІ.
6. Інформація щодо результатів діяльності СЕЗ та ТІПР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36708&search_param=%F1%E5%E7&searchDocarch=1&searchPublishing=1.
7. Куницын С.В. Научно-организационные основы создания и функционирования специальной экономической зоны «Сиваш» / С.В. Куницын, Г.А. Веклич. — К.: Науковий світ, 2002. — 64 с.

8. *Фісуненко П.А.* Організаційно-економічний механізм застосування толінгових операцій у зовнішньоекономічній діяльності / П.А. Фісуненко, В.В. Розенталь // Економічний простір. — 2010. — №38. — С. 258—267.

9. Economic development and working conditions in export processing zones: A survey of trends / Matthew Amengual, William Milberg; International Labour Office. — Geneva: ILO, 2008 — 72 p.

Статтю подано до редакції 10.10.2012 р.

УДК 330.322

О. О. Кундицький, д-р екон. наук, доцент,
Н. С. Чопко, аспірант,
кафедра менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто особливості організації кредитних відносин в аграрному секторі зарубіжних країн. Обґрунтовано необхідність використання в Україні досвіду врегулювання процесу забезпечення кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств зарубіжних країн.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аграрний сектор, кредитні ресурси, спеціалізований аграрний банк, мікрокредитування, кредитна кооперація.

АННОТАЦИЯ. Рассмотрены особенности организации кредитных отношений в аграрном секторе зарубежных стран. Обоснована необходимость использования в Украине опыта урегулирования процесса обеспечения кредитными ресурсами сельскохозяйственных предприятий зарубежных стран.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: аграрный сектор, кредитные ресурсы, специализированный аграрный банк, микрокредитования, кредитная кооперация.

ABSTRACT. The features of credit relations in agriculture abroad discussed in the article. Author substantiate the need for Ukraine to experience the process of regulation providing credit resources of agricultural enterprises in foreign countries.

KEYWORDS: agriculture, credit resources, specialized agricultural bank, microcredit, credit co-operatives.

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняного аграрного сектора економіки на пряму залежить від повного та своєчасного забезпечення його необхідними фінансовими ресурсами. При формуванні фінансової бази розвитку аграрних підприємств важливим є вивчення та використання досвіду зарубіжних країн. Значну роль у фінансуванні сільськогосподарських виробників за кордоном відіграє кредитування. Частка зовнішніх джерел фінансування за оцінками зарубіжних економістів, досягає 40 %. Решта необхідних фінансових ресурсів забезпечується за рахунок власних коштів сільськогосподарських підприємств. Це здійснюється на фоні ефективної державної підтримки цін і регулювання збуту сільськогосподарської продукції.